

PRAWO CZY OBOWIĄZEK NAUCZANIA RELIGII W SZKOŁACH KATOLICKICH W POLSCE

THE RIGHT OR OBLIGATION TO TEACH RELIGION IN CATHOLIC SCHOOLS IN POLAND

Dr Ryszard Pankiewicz

Akademia Zamojska, Polska

e-mail: ryszard.pankiewicz@akademiazamojska.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0003-2574-0550>

Abstrakt

Szkoły podstawowe i ponadpodstawowe oraz przedszkola katolickie są placówkami oświatowymi o szczególnym charakterze. Niniejsze opracowanie dotyczy analizy obowiązujących polskich przepisów prawa oświatowego w zakresie nauczania religii w tychże placówkach i proponowanych zmian w prawie obowiązującym. Obecnie rodzice dla swoich dzieci mogą dokonać wyboru albo nauki religii, albo etyki. Mogą także nie dokonać żadnego wyboru. W praktyce dochodzi do sytuacji, w których rodzice wybierają szkołę katolicką i jednocześnie nie chcą, aby dziecko uczestniczyło w lekcjach religii. Często w takim przypadku dochodzi do sporów w relacji pomiędzy rodzicami i ich dziećmi a dyrektorami szkół katolickich. W niniejszym artykule postulowane są zmiany w polskim prawie, aby wyeliminować tego typu problematyczne sytuacje, poprzez zagwarantowanie w prawie oświatowym nauczania religii w katolickiej placówce oświatowej. Rodzice dokonując wyboru dla swojego dziecka szkoły katolickiej jednocześnie byłiby związani swoim wyborem. W sytuacji zmiany swoich przekonań, realizując swoje konstytucyjne prawo do wolności sumienia i religii w życiu prywatnym i publicznym, a w szczególności prawa rodziców do swobodnego wychowania religijnego i moralnego dzieci zgodnie ze swoimi przekonaniem, zobowiązani byłiby do przeniesienia dziecka do innej szkoły wypełniającej ich oczekiwania.

Słowa kluczowe: wolność religijna, relacje Kościół-państwo, szkoły publiczne, wychowanie katolickie

Abstract

Primary and secondary schools and Catholic kindergartens are educational institutions of a special nature. This study concerns the analysis of the applicable Polish educational provisions regarding religious education in these institutions and the proposed changes in the applicable law. Currently, parents can choose to study religion or ethics for their children. They may also choose not to make any choice. In practice, there are situations in which parents choose a Catholic school but do not want their child to participate in religion classes. In such cases, disputes often arise in the relationship between parents and their children and the directors of Catholic schools. This article proposes changes to Polish law to eliminate this type of problematic situations by guaranteeing religious education in Catholic educational institutions in educational law. Parents choosing a Catholic school for their child would also be bound by their choice. In the event of a change in their beliefs, realizing their constitutional right to freedom of conscience and religion in private and public life, and in particular the right of parents to freely raise their children religiously and morally in accordance with their beliefs, they would be obliged to transfer the child to another school that meets their expectations.

Keywords: religious freedom, Church-state relations, public schools, Catholic education

Wstęp

Nauczanie religii w katolickich szkołach podstawowych i ponadpodstawowych oraz przedszkolach stanowi nie tylko istotny element edukacyjny kształtujący światopogląd religijny młodego człowieka, ale także wychowawczy, obejmujący wzrastanie w „duchu” wiary i doktryny Kościoła katolickiego. W tym aspekcie stale aktualna jest polemika nie tylko na temat obecności nauczania religii w polskim systemie oświaty, ale także sposobu organizowania lekcji religii w szkole i udziału dzieci w zajęciach religii albo etyki. Należy podkreślić, że obecne w tym temacie wystąpienia rodziców lub opiekunów prawnych nie obejmują wyłącznie kierowanych przez nich zarzutów do dyrektorów szkół, ale także dotyczą konfliktów między nimi a ich dziećmi. W ostatnim okresie odbyła się merytoryczna polemika w tym przedmiocie między Rzecznikiem Praw Obywatelskich¹

¹ Zob. wystąpienia RPO do MEN w sprawie o nr. VII.5600.43.2021.MM/MK z dnia 8 listopada 2021 r., https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2021-11/Do_MEiN_religia_szkoly_8.11.2021.pdf [dostęp: 08.10.2023].

a Ministerstwem Edukacji i Nauki², z uwagi na przygotowywany przez Ministerstwo projekt zmiany przepisów prawnych w zakresie wprowadzenia obligatoryjności udziału ucznia w lekcjach religii lub etyki. Obecnie uczeń może nie chodzić na żadne z tych zajęć. Planowana zmiana, która miała wejść w życie od dnia 1 września 2023 r., została ostatecznie odłożona przez Ministra Edukacji i Nauki na okres późniejszy.

W kontekście planowanych zmian w prawie oświatowym należałoby także rozważyć kwestię obligatoryjności nauczania religii w szkole katolickiej, z uwagi na ich szczególnie wyznaniowy charakter. Przyjęcie takiego rozwiązania absolutnie nie godziłoby w zasadę poszanowania wolności sumienia i wyznania realizowaną w polskim systemie edukacji, przy założeniu, że rodzice przy wyborze szkoły katolickiej dla dziecka jednocześnie wybieraliby nauczanie religii³. W praktyce występują sytuacje, w których w szkole katolickiej nie są realizowane zajęcia z przedmiotu etyka z uwagi na małą liczbę zainteresowanych [Zieliński 2014, 95-120; Czuryk 2013, 391-94], co dla większości pozostałych uczniów i ich rodziców jest sytuacją „naturalną” w tego rodzaju szkole. Należy przy tym wspomnieć, że prawodawca wprowadził limity⁴ określające minimalną liczbę uczniów, z którą

² Zob. odpowiedź MEN do RPO w sprawie o nr. VII.5600.43.2021.MM/MK z dnia 8 listopada 2021 r., https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/2022-02/Odpowiedz_MEN_1.2.2022.pdf [dostęp: 08.10.2023].

³ Zgodnie z rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach, Dz. U. z 2020 r. poz. 983 [dalej: r.w.s.o.n.]: „§ 1. W publicznych przedszkolach i oddziałach przedszkolnych w publicznych szkołach podstawowych, zwanych dalej „przedszkolami”, organizuje się naukę religii na życzenie rodziców. W publicznych szkołach podstawowych i szkołach ponadpodstawowych, zwanych dalej „szkołami”, organizuje się naukę religii i etyki: 1) w szkołach podstawowych – na życzenie rodziców; 2) w szkołach ponadpodstawowych – na życzenie bądź rodziców, bądź samych uczniów; po osiągnięciu pełnoletności o pobieraniu nauki religii i etyki decydują uczniowie”. Zob. także piśmiennictwo w zakresie wprowadzenia regulacji nauczania religii w szkołach publicznych w III Rzeczypospolitej: Warchałowski 2001, 161-86; Krukowski 1993, 236-38.

⁴ Zgodnie z r.w.s.o.n.: „§ 2 ust. 1. Przedszkole i szkoła mają obowiązek zorganizowania lekcji religii dla grupy nie mniejszej niż siedmiu uczniów danej klasy lub oddziału (wychowanków grupy przedszkolnej). Dla mniejszej liczby uczniów w klasie lub oddziale (wychowanków w grupie) lekcje religii w przedszkolu lub szkole powinny być organizowane w grupie międzyoddziałowej lub międzyklasowej”. Zob. także § 3 r.w.s.o.n. regulujący organizację zajęć z przedmiotu etyka: „1. Uczniom, których rodzice lub którzy sami wyrażą takie

powiązał obowiązek zorganizowania przez szkołę lekcji religii lub etyki. Trudno oprzeć się wrażeniu, że przepisy prawne regulujące te kwestie zostały skonstruowane z punktu widzenia szkoły publicznej prowadzonej przez organy administracji państwowej i samorządowej, a nie szkoły kierowanej przez kompetentną władzę kościelną lub kościelną osobę prawną. Niemniej jednak nie zmienia to faktu, że wprowadzenie limitowania minimalnej liczby uczniów co do organizacji zajęć należy uznać za zasadne⁵.

Przedmiotem niniejszego opracowania jest zwrócenie szczególnej uwagi na sytuację, w której rodzice decydując się na zapisanie dziecka do szkoły katolickiej o statusie placówki publicznej oświadczają, że nie chcą, aby uczeń uczestniczył w lekcjach religii. W takiej sytuacji rodzice dziecka zgodnie z obowiązującym prawem wzywają dyrektora szkoły katolickiej do niezwłocznego wypełnienia ich woli, przy tym mogą podnieść tytuł zaniechania naruszenia ich dóbr osobistych w postaci sfer życia prywatnego, prawa rodziców do zapewnienia dzieciom wychowania i nauczania moralnego oraz religijnego zgodnie ze swoimi przekonaniami, ochrony wolności sumienia i religii. W zaistniałej sytuacji brak wypełnienia obowiązku prawnego spoczywającego na dyrektorze szkoły katolickiej w konsekwencji może rodzić wystąpienie uprawnionych osób reprezentujących dziecko na drogę sądową, gdzie mogą także dochodzić stosownego odszkodowania za szkodę, jak i zadośćuczynienie za wyrządzoną krzywdę. Przypadki takie już mają miejsce w szkołach katolickich w Polsce.

Na tle tak zakreślonego zagadnienia można postawić pytanie, czy obecne regulacje prawne winny być zmodyfikowane w taki sposób, aby do takich

zyczenie zgodnie z § 1 ust. 1, szkoła organizuje zajęcia z etyki w oparciu o programy nauczania dopuszczone do użytku w danej szkole zgodnie z art. 22a ust. 6 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty. 2. W zależności od liczby zgłoszonych uczniów zajęcia z etyki są organizowane zgodnie z § 2 ust. 1-3. Organizacja zajęć z etyki nie wymaga porozumienia, o którym mowa w § 2 ust. 2. 3. Szkoła jest obowiązana zapewnić w czasie trwania lekcji religii lub etyki opiekę lub zajęcia wychowawcze uczniom, którzy nie korzystają z nauki religii lub etyki w szkole”.

⁵ W piśmiennictwie występują różne stanowiska odnoszące się do zakreślonych limitów określających minimalną liczbę uczniów na zajęciach z religii i etyki. Zob. stanowiska krytycznie: Borecki 2008, 33-36; Zieliński 2014, 107. Stanowisko przeciwne wyraża Artur Mezglewski, który powołuje się na analogiczne rozwiązania przyjęte w systemach prawnych innych państwach [Mezglewski 2009, 120-23; Mezglewski 2005, 81-82; Janiga i Mezglewski 2001, 146].

sytuacji nie dochodziło. Przecież jest uzasadnione postępowanie, zgodnie z którym każdy rodzic dziecka ma prawo wybierać szkołę według własnych przekonań, sumienia i religii. Co zatem zrobić w sytuacji, w której rodzice dziecka po rozpoczęciu roku szkolnego oraz po uprzednim zapoznaniu się i akceptacją aktów wewnętrznych obowiązujących w szkole katolickiej statuujących naukę religii i katechezę jako podstawę działania szkoły oraz ich obowiązkowe prowadzenie w ramach planu zajęć, oświadczają, że nie chcą, aby ich dziecko brało udział w lekcjach religii. Sytuacja taka jest problematyczna i często rodzi wiele negatywnych skutków, w tym chociażby wpływa na relacje międzyludzkie i postawę uczniów wobec ucznia, który nie chce uczęszczać na lekcje religii lub gdy rezygnację z udziału w tych zajęciach deklarują jego rodzice [Więcek 2013, 201-202]⁶. Na tle tak nakreślonej sytuacji faktycznej można zadać pytanie, czy zatem należy dalej utrzymywać obecny stan prawny? Pytanie to jest zasadne pomimo podnoszonych opinii w piśmiennictwie, że analiza aktów normatywnych regulujących nauczanie religii oraz przeprowadzane badania socjologiczne potwierdzają, że obecność nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach jest rozstrzygnięta, stabilna i trwała [Goliszek 2020, 177; Pisarek 2013, 137; Jedynak 2019, 89-96; Krzywkowska 2017, 356-59].

W analizowanym kontekście należy również podkreślić, że w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.⁷ wypracowano określenie szkoły katolickiej. Po pierwsze w ujęciu materialnym, które stanowi nauczanie i wychowanie katolickie niezależnie od innych warunków, po drugie w ujęciu formalnym, odnoszącym się do uznania za szkołę katolicką przez kompetentną władzę kościelną w takiej czy innej formie i pozostającej w całkowitej zależności od hierarchii kościelnej, co ma zagwarantować jej szczególny wyznaniowy charakter [Dyduch 1986, 353]. Wobec tego analizując zagadnienie nauczania religii w szkołach katolickich należy wziąć pod uwagę oba elementy,

⁶ Zob. wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka z dnia 15 czerwca 2010 r. w sprawie Grzelak przeciwko Polsce, nr 7710/02, https://trybunal.gov.pl/uploads/media/Sprawa_Grzalak_przeciwko_Polsce__skarga_nr_7710_02___wyrok_z_15_czerwca_2010_r..pdf [dostęp: 12.11.2023], § 7. Zob. Szczepaniak 2015, 70-73.

⁷ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku*. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Pallottinum, Poznań 2022 [dalej: KPK/83].

aby właściwie zrozumieć „naturę” oraz zadania powierzone tym szczególnym podmiotom działającym w systemie oświaty.

Uwzględniając powyższe celem niniejszej pracy jest analiza prawnych aspektów nauczania religii w polskich szkołach katolickich, w tym przede wszystkim kwestii związanych z prawami i obowiązkami uczniów, rodziców oraz szkół w zakresie nauki religii. Analizie zostaną poddane przepisy prawne regulujące nauczanie religii w szkołach katolickich w Polsce, z uwzględnieniem zasadniczych aktów normatywnych prawa państwowego i kanonicznego.

1. Prawo rodziców do religijnego wychowania dzieci w świetle Konkordatu i Konstytucji RP

Na podstawie Konkordatu między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską z dnia 28 lipca 1993 r.⁸, następnie ratyfikowanego stosowną ustawą⁹, strony postanowiły, że: „Uznając prawo rodziców do religijnego wychowania dzieci oraz zasadę tolerancji, Państwo gwarantuje, że szkoły publiczne podstawowe i ponadpodstawowe oraz przedszkola, prowadzone przez organy administracji państwowej i samorządowej, organizują zgodnie z wolą zainteresowanych naukę religii w ramach planu zajęć szkolnych i przedszkolnych” (art. 12 ust. 1). W związku z tym, na organach władzy państwowej ciąży ustawowy obowiązek zagwarantowania, że wskazane szkoły publiczne oraz przedszkola, prowadzone przez organy administracji państwowej i samorządowej, organizują zgodnie z wolą zainteresowanych naukę religii w ramach planu zajęć szkolnych i przedszkolnych [Sobczyk 2014, 130-131]. Z kolei z punktu widzenia szkoły katolickiej, której organem prowadzącym jest Kościół katolicki, Stolica Apostolska i Rzeczpospolita Polska w Konkordacie *expressis verbis* określiły szkoły i ich organy prowadzące, w zakresie organizacji zgodnie z wolą zainteresowanych nauką religii w ramach planu zajęć szkolnych i przedszkolnych. Dopełnieniem intencji stron Konkordatu jest kolejny punkt niniejszego aktu. Mianowicie, Kościół katolicki ma prawo zakładać i prowadzić placówki oświatowe

⁸ Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską z dnia 28 lipca 1993 r., Dz. U. z 1998 r. Nr 51, poz. 318 [dalej: Konkordat]. Zob. Sobczyk 2014, 130-31.

⁹ Dz. U. z 1998 r. Nr 12, poz. 42.

i wychowawcze, w tym przedszkola oraz szkoły wszystkich rodzajów, zgodnie z przepisami prawa kanonicznego i na zasadach określonych przez odpowiednie ustawy (art. 14 ust. 1).

W nawiązaniu do powyższego należy zauważyć, że szkoła katolicka, pomimo iż nabywa status placówki publicznej, jest szczególną postacią szkoły, ponieważ nie jest prowadzona przez organ administracji państwowej i samorządowej. Organem prowadzącym szkołę katolicką może być m.in. diecezja, stowarzyszenie czy zgromadzenie zakonne. Owszem, podmioty te, tak jak inne organy prowadzące szkołę lub placówkę oświatową zgodnie z obowiązującym prawem, odpowiadają za jej działalność, a ich zadania prawodawca określił w prawie oświatowym¹⁰. W realizowaniu minimum programowego przedmiotów obowiązkowych i w wystawianiu druków urzędowych szkoły te podlegają prawu państwowemu. W realizowaniu programu nauczania pozostałych przedmiotów szkoły te stosują się do przepisów kościelnych. O publicznym charakterze tych szkół i placówek oświatowych decyduje prawo polskie. Konsekwencją posiadania statusu szkoły lub placówki publicznej jest także regulacja obejmująca nauczycieli, wychowawców i innych pracowników oraz uczniów i wychowanków tychże szkół i placówek – jeśli są one szkołami lub placówkami publicznymi albo mają uprawnienia szkół lub placówek publicznych – posiadają prawa i obowiązki takie same, jak analogiczne osoby w szkołach i placówkach publicznych. Z powyższego przepisu prawnego *expressis verbis* wynika, że Kościół katolicki ma prawo zakładać i prowadzić placówki oświatowe i wychowawcze, w tym przedszkola oraz szkoły wszystkich rodzajów, biorąc pod uwagę przepisy prawa kanonicznego, tj. KPK/83, a następnie według zasad określonych w odpowiednich ustawach i aktach wykonawczych.

Należy podkreślić, iż analizowane powyższej normy są „odzwierciedleniem” Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.¹¹ Zgodnie z Konstytucją RP rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem. Wychowanie to powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania

¹⁰ Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 10 marca 2023 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – Prawo oświatowe, Dz. U. z 2023 r. poz. 900, art. 10.

¹¹ Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 [dalej: Konstytucja RP]. Zob. Sobczyk 2014, 132-36.

oraz jego przekonania (art. 48). Ponadto rodzice mają prawo do zapewnienia dzieciom wychowania oraz nauczania moralnego i religijnego zgodnie ze swoimi przekonaniem (art. 53 ust. 3) [Mąkosa 2005, 64]. Prawodawca konstytucyjny dodaje, że rodzice mają wolność wyboru dla swoich dzieci szkół innych niż publiczne. Obywatele i instytucje mają prawo zakładania szkół podstawowych, ponadpodstawowych i wyższych oraz zakładów wychowawczych. Warunki zakładania i działalności szkół niepublicznych oraz udziału władz publicznych w ich finansowaniu, a także zasady nadzoru pedagogicznego nad szkołami i zakładami wychowawczymi, określa ustawa (art. 70 ust. 3). W nawiązaniu do przywołanych norm konstytucyjnych należy zacytować przepis ustawowy, który jest doprecyzowaniem Konstytucji RP w tym przedmiocie. W art. 20 ust. 1 ustawy z dnia 17 maja 1989 r. *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej*, prawodawca jednoznacznie stwierdza, że: „Kościelne osoby prawne mają prawo zakładać i prowadzić szkoły oraz inne placówki oświatowo-wychowawcze i opiekuńczo-wychowawcze na zasadach organizacyjnych i programowych określonych przez odpowiednie ustawy. Mają one charakter katolicki i podlegają władzy kościelnej”¹². Dyspozycja normy prawnej w cytowanym przepisie prawnym jest określona jednoznacznie. Należy podkreślić, że szkoły, których organem założycielskim jest kościelna osoba prawna, mają charakter katolicki i podlegają władzy kościelnej. Analizując pojęcie szkoły katolickiej warto przywołać chociażby przepisy synodu plenarnego: „[...] Szkoła taka uczy i wychowuje w duchu ekumenizmu oraz szacunku dla każdego człowieka. Chrześcijańska koncepcja świata, w której centrum stoi Chrystus, określa i wyróżnia szkołę katolicką. Koncepcja ta ma przenikać nauczanie oraz stanowić podstawę wychowania”¹³. Ponadto odwołując się do Dyrektorium Katechetycznego Kościoła katolickiego w Polsce, w niniejszym dokumencie dobitnie stwierdzono: „W szkołach katolickich nauczanie religii ma charakter przedmiotu obowiązkowego i stanowi ośrodek całego procesu wychowania. Odbywa się ono w wymiarze przynajmniej 2 godzin tygodniowo. Do nauczania religii w szkołach katolickich stosuje się pozostałe zasady odnoszące się do nauczania religii

¹² Dz. U. z 2023 r. poz. 1966 [dalej: ustawa wyznaniowa].

¹³ *Szkoła i uniwersytet w życiu Kościoła i narodu*, w: *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, Pallottinum, Poznań 2001, nr 12-13 [dalej: II PSP].

w szkołach publicznych¹⁴. Z przytoczonej dyrektywy wprost wynika obowiązek prowadzenia religii w szkole katolickiej, niezależnie od tego, iż nakaz ten także winien obowiązywać wiernych do zapisania dzieci na szkolne lekcje religii. W tak zakreślonej optyce i definiowaniu charakteru i tożsamości szkoły katolickiej trudno sobie wyobrazić sytuację, w której rodzice dokonując wyboru tego rodzaju szkoły dla dziecka, niezależnie od posiadania przez nią statusu szkoły publicznej, nie godzą się na nauczanie religii. Oczywiście w tym kontekście pojawia się rygor przestrzegania zasady bezstronności światopoglądowej, która odnosi się do szkoły o statusie publicznym i jej organów kierujących, jednakże nie dotyczy ona organów reprezentujących uczniów i ich rodziców lub opiekunów prawnych [Mezglewski 2009, 102]. Czy jednak w opisywanym kontekście szkoła wyznaniowa może być instytucją oświatową w pełni bezstronną światopoglądowo? Szkoła wyznaniowa może i z powodzeniem wypełnia status szkoły publicznej w zakresie realizacji minimum programowego przedmiotów obowiązkowych. Jednakże nie jest racjonalnym rozwiązaniem pozbawianie szkoły katolickiej jej wyznaniowego charakteru, co zresztą ma także zagwarantowane w ustawie wyznaniowej. Niestety w obecnej praktyce dochodzi to „zakłamywania rzeczywistości” poprzez tworzenie fikcji, że szkoła wyznaniowa może mieć taki sam charakter jak szkoła publiczna prowadzona przez organ administracji państwowej i samorządowej.

2. Podstawy prawne nauczania religii w polskich szkołach publicznych i przedszkolach

Dokonując analizy krajowych przepisów prawnych w kontekście przytoczonych aktów normatywnych należy odnieść się do szczegółowych zasad uczestnictwa ucznia w lekcjach religii¹⁵. Zgodnie z przepisami

¹⁴ Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium Katechetyczne Kościoła Katolickiego w Polsce*, Warszawa 2001, https://opoka.org.pl/biblioteka/W/WE/dyrektorium-kat/kwk_dyrektorium.html [dostęp: 12.11.2023], nr 75. Zob. rozdział 4: *Nauczanie religii w szkole*, nr 74-75.

¹⁵ W r.w.s.o.n. uregulowane są m.in. zasady organizowania nauki religii i etyki; zakaz dyskryminacji ze względu na uczestniczenie w nauce religii lub etyki; zorganizowanie lekcji religii w klasie, oddziale, grupie międzyoddziałowej lub międzyklasowej albo w punkcie katechetycznym; warunki organizacji zajęć z etyki; program nauczania religii; wymiar godzinowy lekcji religii i etyki; ocena z religii lub etyki; nadzór pedagogiczny nad nauczaniem religii i etyki. Zob. Czuryk 2014, 211-29.

wykonawczymi „[...] W publicznych szkołach podstawowych i szkołach ponadpodstawowych, zwanych dalej „szkołami”, organizuje się naukę religii i etyki: 1) w szkołach podstawowych – na życzenie rodziców” (§ 1 r.w.s.o.n.). W związku z tym ten przepis prawny winno się również interpretować w kontekście innych zasadniczych aktów normatywnych, tj. Konkordatu (art. 12 i 14), ustawy wyznaniowej (art. 20) oraz KPK/83 (kan. 797, 800, 803 i 804). Prawodawca konstruując szczegółowe warunki i sposób organizowania nauki religii w publicznych przedszkolach i szkołach posłużył się tą samą konstrukcją jak w Konkordacie, tj. że chodzi o szkoły publiczne podstawowe i ponadpodstawowe oraz przedszkola, prowadzone przez organy administracji państwowej i samorządowej, które organizują zgodnie z wolą zainteresowanych naukę religii w ramach planu zajęć szkolnych i przedszkolnych. Należy przy tym zaznaczyć, że dokonanie wykładni r.w.s.o.n. wyłącznie z zastosowaniem tylko metody gramatyczno-językowej, w oderwaniu od innych aktów normatywnych o wyższej mocy prawnej, prowadzi do nadania normie prawnej niewłaściwego sensu. Wywód ten, jak się wydaje, jest tym bardziej uzasadniony z uwagi na to, że przedmiotowe rozporządzenie zostało wydane na podstawie ustawy z dnia 7 września 1991 r. *o systemie oświaty*¹⁶. Odnosząc się do powyższego, Kościół katolicki zawierając Konkordat z Rzeczpospolitą Polską o treści już opisanej, w porozumieniu z Ministrem właściwym do spraw oświaty i wychowania, określił te same zasady w niniejszym rozporządzeniu z uwzględnieniem u.s.o. oraz KPK/83.

¹⁶ Dz. U. z 2022 r. poz. 2230 z późn. zm. [dalej: u.s.o.]. „Art. 12. 1. Publiczne przedszkola i szkoły podstawowe organizują naukę religii na życzenie rodziców, publiczne szkoły ponadpodstawowe na życzenie bądź rodziców, bądź samych uczniów; po osiągnięciu pełnoletności o pobieraniu nauki religii decydują uczniowie” [Garlicki 2009, 246-49; Pilich 2012, 223-24; Warchałowski 1997, 203-38; Tenże 1998, 79-91]; „2. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania w porozumieniu z władzami Kościoła Katolickiego i Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego oraz innych kościołów i związków wyznaniowych określa, w drodze rozporządzenia, warunki i sposób wykonywania przez szkoły zadań, o których mowa w ust. 1”.

3. Nauczanie i wychowywanie uczniów w szkole katolickiej w świetle prawa kanonicznego

Zgodnie z intencją ustawodawcy kodeksowego w wyborze szkoły rodzice powinni mieć prawdziwą wolność. Stąd wierni mają zabiegać o to, aby społeczność świecka tę wolność rodziców uznawała i ją chroniła, także poprzez udzielanie wsparcia ekonomicznego, zachowując wymogi sprawiedliwości rozdzielczej (kan. 797). Wolność wychowania zapewniana jest nie tylko przez to, że w sposób nieskrępowany można tworzyć centra kształcenia, ale także przez to, że Państwo – w takim samym stopniu, w jakim utrzymuje szkoły państwowe – powinno dostarczać środków finansowych na utrzymanie szkół niepaństwowych. W przeciwnym razie rodzice byłiby zobowiązani ze swoich podatków utrzymywać szkoły, z których ich dzieci – ze względu na prowadzone nauczanie – nie korzystają, a nadto całkowicie finansować szkoły przez nich wybrane. Sprawiedliwość rozdzielcza wymaga, by z prawa wyboru szkoły dla swoich dzieci mogli korzystać nie tylko rodzice bardziej zamożni [González del Valle 2011, 612-13]. Na tym „tle” obowiązujących przepisów prawnych II PSP przypomina o prawie rodziców do swobodnego i zgodnego z przekonaniem wyboru szkoły oraz do tego, aby ich dzieci nie uczęszczały do szkół, które nie zgadzają się z przekonaniem moralnym i religijnym rodziny. „Władze państwowe powinny zapewnić rodzicom korzystanie z tego prawa, bez nakładania na nich niesprawiedliwych ciężarów” [Majer i Siński 2011, 613]. Ponadto, Kościołowi przysługuje prawo zakładania i prowadzenia szkół wszelkiej specjalności, rodzaju i stopnia (kan. 800). Zacytowana norma kodeksowa jest zagwarantowana w opisanym już art. 14 Konkordatu oraz w art. 20 ust. 1 ustawy wyznaniowej. Dla właściwego zrozumienia pojęcia szkoły katolickiej należy odnieść się do KPK/83, w którym prawodawca stwierdza: „Za szkołę katolicką uważa się taką szkołę, która jest prowadzona przez właściwą władzę kościelną albo publiczną kościelną osobę prawną bądź też taką, którą władza kościelna pisemnym dokumentem uznaje za katolicką” (kan. 803 § 1). Jednocześnie wskazuje, że w szkole katolickiej nauczanie i wychowanie powinny się opierać na zasadach chrześcijańskiej doktryny, a nauczyciele mają się odznaczać prawowierną doktryną i prawością życia (kan. 803 § 2). Ustawodawca kodeksowy reguluje także sprawy związane z nauką religii jako przedmiot nauczania. W związku z tym „Katolickie

nauczanie i wychowanie religijne podejmowane w jakiegokolwiek szkole albo za pomocą różnych środków społecznego przekazu podlega władzy kościelnej [...]”. Jak dalej wskazuje ustawodawca: „do konferencji biskupów należy wydanie ogólnych przepisów w tym zakresie, a do biskupa diecezjalnego organizacja działania i czuwanie nad nim” (kan. 804 § 1).

Uwzględniając powyższe, w tym analizę przepisów polskiego prawa oświatowego i prawa kanonicznego należy stwierdzić, że występuje brak spójności pomiędzy systemami prawnymi w opisywanym aspekcie nauczania religii w szkołach katolickich o statusie placówki publicznej w polskim systemie oświaty, który należy do tzw. „spraw mieszanych” (*causae mixtae*) [Krukowski 2019, 319].

Wnioski

Reasumując, w oparciu o tak dokonaną analizę stanu prawnego należy w przedmiotowym aspekcie podnieść następujące wnioski:

- 1) Szkoła katolicka za podstawę prawną działania przyjmuje wszystkie przepisy prawa obowiązującego, kanonicznego i państwowego.
- 2) Odwołując się do art. 91 Konstytucji RP należy wskazać, iż w dniu 8 stycznia 1998 r. przyjęta została ustawa o ratyfikacji Konkordatu. W Konkordacie układające się strony przyjęły w art. 12, iż uznając prawo rodziców do religijnego wychowania dzieci oraz zasadę tolerancji, Państwo gwarantuje, że szkoły publiczne podstawowe i ponadpodstawowe oraz przedszkola, prowadzone przez organy administracji państwowej i samorządowej, organizują zgodnie z wolą zainteresowanych naukę religii w ramach planu zajęć szkolnych i przedszkolnych. W związku z tym każdy rodzic ma prawo żądać od Państwa realizacji powyższej dyspozycji, w odniesieniu do szkół publicznych podstawowych i ponadpodstawowych oraz przedszkoli, prowadzonych przez organy administracji państwowej i samorządowej.
- 3) Szkoła katolicka jest szkołą wyznaniową, kierowaną przez kompetentną władzę kościelną lub kościelną osobę prawną albo uznaną za katolicką. W związku z tym organem prowadzącym tej szkoły nie jest organ administracji państwowej i samorządowej. W tym wyraża się „szczególny” charakter tej szkoły.

- 4) Uczęszczanie ucznia do szkoły katolickiej jest rodzajem umowy zawartej pomiędzy rodzicami a szkołą, która gwarantuje realizowanie zasad wskazanych w statucie szkoły, odzwierciedlających także przepisy prawa kanonicznego i innych dokumentów kościelnych regulujących nauczanie religii w szkołach katolickich.
- 5) Zgodnie z Konstytucją RP, po pierwsze, rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami (art. 48), po drugie, rodzice mają prawo do zapewnienia dzieciom wychowania i nauczania moralnego i religijnego zgodnie ze swoimi przekonaniami (art. 53 ust. 3.), po trzecie, rodzice mają wolność wyboru dla swoich dzieci szkół innych niż publiczne (art. 70 ust. 3).

Podsumowując, rodzic lub opiekun prawny wychowując swoje dzieci zgodnie ze swoimi przekonaniami winien wybrać taki rodzaj szkoły, który jest zgodny z jego światopoglądem i wyznaniem, co jest zagwarantowane na mocy przepisów prawa obowiązującego. Czy zatem nauka religii w szkole katolickiej winna być obligatoryjna, a może fakultatywna? Odpowiedź na tak postawione pytanie w aspekcie przeprowadzonej analizy przepisów prawnych jest dwojaka. Po pierwsze, z perspektywy szkoły katolickiej nauka religii jest obowiązkiem wynikającym z jej „szczególnego” charakteru oraz prawa kanonicznego i innych przedmiotowych dokumentów, po drugie, z perspektywy rodziców uczniów szkoły katolickiej nauka religii jest uprawnieniem (przywilejem) i zarazem obowiązkiem do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniami. Odpowiedzialność rodziców, także w tym względzie, odnosi się do właściwego sprawowania władzy rodzicielskiej.

Uwzględniając całokształt przeprowadzonej analizy postawionego problemu warto rozważyć ewentualne zmiany prawa obowiązującego *de lege ferenda*, które wyeliminowałyby opisaną sytuację i jej negatywne skutki. Przyjęcie regulacji w prawie oświatowym polegającej na zagwarantowaniu nauczania religii w szkołach katolickich posiadających status placówki publicznej byłoby rozwiązaniem optymalnym. Rodzice decydując się na wybór szkoły katolickiej mieliby świadomość podejmowanej decyzji, w jakim „duchu” chcą nie tylko kształcić, ale i wychowywać swoje dzieci, w tym uwzględniając swoje przekonania. Zmiana wcześniej podjętej decyzji w zakresie wyboru katolickiej szkoły, a co za tym idzie obligatoryjnego

nauczania religii, wiązałyby się ze zmianą na inną szkołę publiczną nie posiadającą charakteru wyznaniowego. Podniesiona w niniejszej pracy problematyka w szerszej perspektywie skłania także do zastanowienia się nad miejscem nauczania religii w polskim systemie edukacji.

PIŚMIENNICTWO

- Borecki, Paweł. 2008. „Konstytucyjność regulacji szkolnej nauki religii (głos w dyskusji).” *Studia Prawnicze* 2(176):31-40.
- Czuryk, Małgorzata. 2013. *Ochrona Prawa rodziców do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem religijnymi i filozoficznymi w systemach edukacji publicznej państw członkowskich Unii Europejskiej*. Warszawa: Wydawnictwo Akademii Obrony Narodowej.
- Czuryk, Małgorzata. 2014. „Prawa rodziców i uczniów dotyczące nauczania religii w szkole publicznej w prawie polskim.” W *Religia i etyka w edukacji publicznej*, red. Józef Krukowski, Paweł Sobczyk, i Michał Poniatowski, 211-30. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Dyduch, Jan. 1986. „Szkoły katolickie w świetle nowego Kodeksu Prawa Kanonicznego.” *Analecta Cracoviensia* XVIII:349-65.
- Garlicki, Leszek. 2009. „Religia a szkoła publiczna (na tle aktualnego orzecznictwa strasburskiego).” W *Pro bono Reipublicae. Księga jubileuszowa Profesora Michała Pietrzaka*, red. Paweł Borecki, Andrzej Czohara, i Tadeusz J. Zieliński, 244-54. Warszawa: LexisNexis.
- Goliszek, Piotr. 2020. „Nauczanie religii w polskich przedszkolach i szkołach publicznych.” *Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie* 13, nr 2:177-95. <https://doi.org/10.18290/rt.2015.62.11-11>
- González del Valle, José M. 2011. „Nauczycielskie zadanie Kościoła.” W *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, red. Piotr Majer, 612-18. Kraków: Wolters Kluwer Polska.
- Janiga, Waldemar, i Artur Mezgłowski. 2001. „Nauczanie religii w szkołach publicznych.” *Roczniki Nauk Prawnych* 11, nr 1:131-60.
- Jedynak, Witold. 2019. „Nauczanie religii w szkole w opiniach i ocenach polskiego społeczeństwa.” *Roczniki Nauk Społecznych* 11(47), nr 3:79-101.
- Krukowski, Józef. 1993. *Kościół i państwo. Podstawy relacji prawnych*. Lublin: Redakcja Wydawnictw KUL.

- Krukowski, Józef. 2019. „Edukacja katolicka.” W *Konkordaty polskie. Historia i terażniejszość*, red. Józef Krukowski, 319-44. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL.
- Krzywkowska, Justyna. 2017. „Uregulowania prawne i praktyka w zakresie nauczania religii w szkołach publicznych w Polsce.” *Studia Prawnoustrojowe* 38:355-67.
- Majer, Piotr, i Jacek Siński. 2011. „Nauczycielskie zadanie Kościoła.” W *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechnie i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, red. Piotr Majer, 612-18. Kraków: Wolters Kluwer Polska.
- Mąkosa, Paweł. 2005. „Trwałe miejsce nauczania religii w polskim systemie oświatowym.” *Katecheta* 1:63-69.
- Mezglewski, Artur. 2005. „Kwestie problematyczne związane z wprowadzeniem nauczania religii do szkół publicznych w Polsce.” *Prawo – Administracja – Kościół* 3:65-88.
- Mezglewski, Artur. 2009. *Polski model edukacji religijnej w szkołach publicznych. Aspekty prawne*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Pilich, Mateusz. 2012. *Ustawa o systemie oświaty. Komentarz*. Warszawa: ABC.
- Pisarek, Mateusz. 2013. *Obecność nauczania religii w publicznym systemie oświaty w świetle obowiązującego prawa*. Rzeszów: Wydawnictwo Diecezji Rzeszowskiej.
- Sobczyk, Paweł. 2014. „Kształtowanie pozycji prawnej religii jako przedmiotu edukacji publicznej.” W *Religia i etyka w edukacji publicznej*, red. Józef Krukowski, Paweł Sobczyk, i Michał Poniatowski, 121-42. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.
- Szczepaniak, Damian. 2015. „Wolność sumienia i wyznania a nauczanie religii w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.” W *Międzynarodowa ochrona praw człowieka – współczesne problemy na świecie*, red. Mariusz Jabłoński, Tomasz Jurczyk, i Patryk Gutierrez, 63-81. Wrocław: E-Wydawnictwo. Prawnicza i Ekonomiczna Biblioteka Cyfrowa. Wydział Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Warchałowski, Krzysztof. 1997. „Nauczanie religii w formie obligatoryjnej w umowach konkordatowych z państwami europejskimi.” *Prawo Kanoniczne* 40, nr 3-4:203-38.
- Warchałowski, Krzysztof. 1998. „Fakultatywna forma nauczania religii w konkordatach z państwami europejskimi.” *Państwo i Prawo* z. 7:79-91.
- Warchałowski, Krzysztof. 2001. „Szkolnictwo oraz działalność oświatowo-wychowawcza Kościołów i innych związków wyznaniowych.” W *Polskie prawo*

wyznaniowe, red. Józef Krukowski, 161-86. Warszawa: Wydawnictwa Prawnicze PWN.

Więcek, Katarzyna. 2013. „Nauczanie religii katolickiej w polskiej szkole publicznej w kontekście prawa rodziców do wychowania religijnego dzieci – aspekty historyczne i wybrane aktualne problemy.” *Studia z Prawa Wyznaniowego* 16:185-211.

Zieliński, Tadeusz. 2014. „Nauka etyki w szkołach publicznych w ujęciu prawnym.” *W Religia i etyka w edukacji publicznej*, red. Józef Krukowski, Paweł Sobczyk, i Michał Poniatowski, 95-120. Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego.